

**ДОСЛІДЖЕННЯ ПИТАНЬ ВИРОБНИЦТВА ЯЛОВИЧИНИ НА
ПІДПРИЄМСТВАХ СИРОВИННИХ ЗОН ТА ПЕРЕРОБКИ**

Кутас О.О., асистент кафедри менеджменту та ЗЕД

Національний університет харчових технологій, м. Київ

М'ясний підкомплекс України відіграє виключно важливу роль у формуванні ринку продовольства. Але протягом останніх років ситуація у виробництві та споживанні м'яса істотно загострилась: різко зменшилися поголів'я всіх видів худоби та птиці, обсяги виробництва, реалізації та споживання м'яса і м'ясопродукції. Виробництво м'яса в аграрному секторі, починаючи з 1995 року, є збитковим.

Занепад тваринництва негативно відбився на м'ясній промисловості: різко скоротилися обсяги надходжень худоби і птиці на переробку та використання виробничих потужностей.

Нижче стан та динаміку деяких важливих показників виробництва м'яса буде проілюстровано на прикладі однієї з галузей тваринництва – вирощуванні та відгодівлі великої рогатої худоби. У 2000 році обсяг виробництва яловичини і телятини в забійній вазі становив 754,3 тис. тонн, тобто 45,36 % від виробництва м'яса всіх видів. Майже такий самий відсоток займала яловичина й телятина і у 1990 році (а саме 45,56 %), хоча тоді м'яса ВРХ вироблялося у 2,6 рази більше. Отже, загальна тенденція зниження обсягів виробництва м'яса в Україні може бути відображена динамікою виробництва яловичини.

Найвищого рівня розвитку скотарство України за кількістю поголів'я худоби, її продуктивністю та виробництвом продукції досягло у 80-ті роки. Зокрема, середньорічне виробництво (реалізація) великої рогатої худоби на м'ясо з 1986 по 1990 рік становило 3,21 млн.тонн, в тому числі у 1990 році – 3,23 млн. тонн у живій вазі, а найбільше поголів'я худоби за останні десятиліття становило 26,72 млн. голів – на початку 1987 року. Середньодобовий приріст худоби на вирощуванні, відгодівлі та нагулі найбільшого значення досяг у 1990 році і склав 431 грам.

В наступні роки у тваринництві України відбувались негативні зміни: різко зменшилося поголів'я худоби, виробництво і реалізація продукції, знизилась продуктивність худоби та ефективність галузі.

Поголів'я великої рогатої худоби за останні 10 років в Україні в цілому скоротилося з 24,6 млн.голів на кінець 1990 р. до 9,4 млн. на кінець 2000 р., або майже на 62 %, в т.ч. в колективних господарствах – з 21,08 млн. до 5,04 млн. голів, або в 4,18 раза (табл. 1).

1. Чисельність поголів'я та продуктивність великої рогатої худоби

Показники	1990	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2000 у % до 1990
1. Чисельність поголів'я ВРХ на кінець року, тис. голів:								
- в усіх категоріях господарств в тому числі:	24623,4	17557,3	15313,2	12758,5	11721,6	10626,5	9423,7	38,27
- в сільськогосподарських підприємствах всіх форм власності	21083,3	13701,4	11570,6	8994,7	7882,3	6705,6	5037,3	23,89
- в господарствах населення	3540,1	3855,9	3742,6	3763,8	3839,3	3920,9	4386,4	123,91
2. Чисельність корів на кінець року, тис. голів:								
- в усіх категоріях господарств в тому числі:	8378,2	7531,3	6971,9	6264,8	5840,8	5431,0	4958,3	59,18
- в сільськогосподарських підприємствах всіх форм власності	6191,6	4595,1	4055,2	3343,7	2905,0	2476,2	1851,0	29,90
- в господарствах населення	2186,6	2936,2	2916,7	2921,1	2935,8	2954,8	3107,3	142,11

Як показує аналіз, темпи згортання галузі в останні роки посилюються. В 1991-1993 рр. щорічне зменшення поголів'я великої рогатої худоби в господарствах суспільного сектора становило від 4,2 до 6,8 %, в 1994-1996 рр. – 11,1-15,6 %, в 1997 р. – на 22,3 %. Після деякого призупинення скорочення поголів'я у 1998 та 1999 рр. (падіння склало відповідно 12,4 та 14,9 %), у 2000 році воно скоротилося на 24,9 %, тобто практично на чверть.

В особистих підсобних господарствах населення поголів'я великої рогатої худоби в 1991-2000 рр. збільшилось з 3,54 до 4,39 млн. голів виключно за рахунок збільшення корів (з 2,19 млн.голів до 3,11 млн.голів, або на 42 %). Інше поголів'я великої рогатої худоби в цій категорії господарств за станом на кінець 1997 року зменшилось на 37,7 % порівняно з 1990 р., а у 2000 р. воно вже становило 94,5 % від рівня 1990 року. Взагалі ж частка ВРХ, яка утримується в господарствах населення, в загальному поголів'ї великої рогатої худоби збільшилася протягом періоду, що розглядається, з 14,38 % до 46,55 %.

У селянських (фермерських) господарствах тваринництво не отримало відчутного розвитку. На початок 2000 р. у них нараховувалось 24,2 тис. голів великої рогатої худоби (тобто 0,23 % від поголів'я в усіх категоріях господарств), в тому числі 11,2

тисяч, тобто 46,3 %, корів. Протягом 2000 року чисельність ВРХ у фермерських господарствах зросла у 4,2 раза та склала 102,5 тис. голів, тобто досягла 1,09 % від усього поголів'я в країні. Чисельність корів при цьому зросла у 3,2 раза.

Істотно знизилась м'ясна продуктивність худоби, хоча і в 1990 р. вона була не дуже високою. Так, середньодобовий приріст живої маси великої рогатої худоби на вирощуванні, відгодівлі та нагулі в господарствах суспільного сектора в 2000 р. становив 255 г проти 431 г в 1990 році (59,2 %) (табл. 2). Найнижчого ж рівня цей показник досяг у 1997 році – всього 213 г. Середня жива вага реалізованої на м'ясо однієї голови великої рогатої худоби склала у 2000 р. 233 кг проти 357 кг у 1990, тобто 65,3 %.

2. Продуктивність великої рогатої худоби

Показники	1990	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2000 у % до 1990
1. Вихід телят на 100 корів, які були на початок року в сільськогосподарських підприємствах, голів	88	75	72	67	70	73	68	77,27
2. Середньодобовий приріст худоби на вирощуванні, відгодівлі та нагулі в сільськогосподарських підприємствах, грамів	431	259	237	213	267	258	255	59,16
3. Вирощування худоби в живій вазі, тис. тонн, в т.ч.:								
- в усіх категоріях господарств	3248,1	1612,3	1328,5	1074,6	1125,5	1093,8	1090,1	33,56
- в сільськогосподарських підприємствах всіх форм власності	2498,9	1004,4	748,2	527,1	554,1	470,2	371,0	14,85
- в господарствах населення	749,2	607,9	580,3	547,5	571,4	623,6	719,1	95,98
4. Середня жива вага 1-ї голови худоби, реалізованої на забій, кг:								
- в усіх категоріях господарств	349	243	229	214	224	226	231	66,19
- в сільськогосподарських підприємствах всіх форм власності	357	258	244	221	240	233	233	65,27
- в господарствах населення	284	215	208	206	211	221	229	80,63

Також протягом останніх років значно погіршилося відтворення стада у скотарстві. В розрахунку на 100 корів на початок року в 2000 р. в суспільному секторі було отримано лише 68 телят проти 88 голів у 1990 р. Це майже найгірший рівень цього показника за останні роки (лише у 1997 році було отримано телят менше – 67 голів).

Внаслідок зменшення поголів'я та його продуктивності вирощування ВРХ в Україні скоротилось з 3,25 млн. тонн у 1990 р. до 1,09 млн. тонн у 2000 р., в тому числі в суспільному секторі – відповідно з 2,5 млн. до 0,37 млн. тонн (на 85,15 %) та в

особистих підсобних господарствах населення – з 0,75 млн. до 0,72 млн. тонн. Отже, починаючи з 1997 року, саме в господарствах населення почало вирощуватися понад 50 % маси худоби в живій вазі, і ця частка протягом трьох останніх років збільшувалася. У 2000 році частка вирощування в господарствах населення вже склала 65,97 %, хоча, як зазначалося вище, частка ВРХ, що утримується населенням, у загальному поголів'ї склала 46,55 %.

На фоні зменшення вирощування зменшилась і реалізація худоби на забій. У 2000 році було реалізовано в усіх категоріях господарств 1,32 млн. тонн великої рогатої худоби в живій вазі проти 3,23 млн. тонн у 1990 році, тобто менше в 2,46 раза, в т. ч. колективними і державними господарствами – в 5,54 раза менше (табл. 3).

3. Виробництво яловичини і телятини

Показники	1990	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2000 у % до 1990
1. Виробництво м'яса у живій вазі (реалізовано на забій), тис. тонн, в т. ч.:								
- в усіх категоріях господарств	3234,6	2005,8	1819,5	1622,5	1361,4	1357,3	1316,0	40,69
- в сільськогосподарських підприємствах всіх форм власності	2945,3	1379,8	1124,1	891,4	641,8	594,4	531,2	18,04
- в господарствах населення	289,3	626,0	695,4	731,1	719,6	762,9	784,8	271,28
2. Виробництво м'яса у забійній вазі, тис. тонн, в т. ч.:								
- в усіх категоріях господарств	1985,4	1185,9	1047,8	929,56	793,3	791,2	754,3	37,99
- в сільськогосподарських підприємствах всіх форм власності	1808,1	816,2	646,7	512,1	374,4	347,2	305,2	16,88
- в господарствах населення	177,3	369,7	401,1	417,5	418,9	444,0	449,1	253,30
3. Середня забійна вага однієї голови худоби, реалізованої на забій, кг, в т. ч.:								
- в усіх категоріях господарств	214	144	132	122	130	132	132	61,68
- в сільськогосподарських підприємствах всіх форм власності	219	153	140	127	140	136	134	61,19
- в господарствах населення	174	127	120	117	123	129	131	75,29

Але, як видно з наведених даних, скорочення обсягів реалізації м'яса було нижчим порівняно із скороченням обсягів вирощування внаслідок скидання поголів'я худоби. Так, при зменшенні вирощування ВРХ на 2,16 млн. тонн її реалізація скоротилась лише на 1,92 млн. тонн в живій вазі.

В підсобних господарствах населення у 2000 р. порівняно з 1990 р. збільшилась реалізація великої рогатої худоби за рахунок скидання поголів'я молодняка з 1,36 млн. до 1,28 млн. голів і збільшення надходження молодняка з державних і колективних господарств та його реалізації в той же рік. Але потрібно зазначити, що протягом 1997-

2000 рр. чисельність поголів'я молодняка у господарствах населення зростала, і на кінець 2000 р. склала 1,28 млн. голів, тобто 154,9 % від рівня кінця 1996 р. і 94,5 % – від рівня кінця 1990 р. Середня жива вага однієї голови ВРХ, реалізованої господарствами населення на м'ясо, у 2000 році становила лише 229 кг, середня забійна вага – 131 кг.

Причини згортання виробництва м'яса пов'язані як із загальною економічною кризою, так і з негативними явищами в АПК. Це інфляція, неплатежі за реалізовану продукцію, зменшення попиту на м'ясо і м'ясопродукти внаслідок різкого зростання цін і зменшення реальних доходів основної маси населення, порушення системи ціноутворення на продукцію сільського господарства і промисловості, виробничих та економічних відносин між виробниками сировини і переробними підприємствами.

Але основна причина зменшення виробництва м'яса в тому, що з 1995 р. після відміни державних дотацій воно стало збитковим в цілому по Україні. Збитковість виробництва яловичини в 1995 р. становила 20,9 %. В 1997 р. затрати на реалізовану яловичину окупалися всього на 38,6 %.

Необхідно відмітити, що навіть у 1991-1994 рр., коли рентабельність виробництва м'яса була високою, відбувалось досить інтенсивне згортання галузі у суспільному секторі. Так, у ці роки поголів'я ВРХ в колективних і державних господарствах зменшилося з 21,1 млн. голів на початок 1991 р. до 15,74 млн. голів на початок 1995 р.

Однією з вирішальних причин згортання тваринництва, на наш погляд, було значне здорожчання виробництва продукції, яке обумовлене насамперед істотним зниженням продуктивності худоби.

Скорочення поголів'я худоби та різке зменшення її продуктивності в суспільному секторі є як результатом значного погіршення стану кормової бази, так і відсутності реального управління економікою та справжнього господаря на селі. Погіршилася трудова та технологічна дисципліна в господарствах, посилились безгосподарність та крадіжки матеріальних ресурсів і готової продукції. Виходом з даного становища може бути або посилення державного регулювання розвитку колективних та державних господарств, або сприяння концентрації землі та майна у реальних приватних власників, здатних ефективно господарювати.